

La traducció en català dels mots «junk» i «basura» en aposició

XAVIER RULL (Universitat Rovira i Virgili)

En anglès, quan es vol indicar que un producte o un servei és de mala qualitat, col·loquialment s'empra el mot *junk* (que en origen significa 'fer-ralla, ferro vell'). Així, en aquesta llengua tenen expressions com *junk food* 'menjar ric en greixos i pobre en elements nutritius'¹, *junk mail* 'correu electrònic publicitari enviat massivament' (també dit *spam*), *junk television* 'estil de televisió basat en l'escàndol i l'explotació de sentiments', *junk bond* 'bo que ofereix força rendiment a canvi de l'alta probabilitat d'incompliment'², *junk contract* 'contracte amb condicions molt dolentes per al treballador' (bé que poc usat), *junk work* 'feina en què les condicions són molt dolentes', *junk fax* 'fax publicitari enviat massivament', *junk sport* 'esport d'espectacle, sovint amb violència', etc.³

Per a expressar això mateix, en espanyol solen col·locar el mot *basura* 'escombraries' en aposició⁴: *comida basura*, *correo basura*, *telebasura* (escrit com un compost, però es pot considerar que hi ha la mateixa estructura), *bono basura*, *contrato basura*, *trabajo basura*, etc. No és, però, l'única solució en aquesta llengua. Així, el mot *mierda* també és usual, si bé en contextos vulgaritzants: *correo mierda*, *contrato mierda*, *trabajo mierda*, *telemierda* (o *tele mierda*, o *tele-mierda*),

etc. També es poden trobar expressions com *tele de pacotilla* (molt puntualment) o *correo paja* (localitzat a l'Amèrica Central)⁵.

El català no ha desenvolupat una solució única per a aquest concepte, a diferència de l'anglès i de l'espanyol (en aquesta llengua, a pesar de l'existència de *mierda*, el mot *basura* és el més corrent)⁶.

Una de les opcions per al català ha consistit a traduir directament el mot espanyol *basura*. L'equivalent català d'aquest mot és múltiple: *escombraries* (usual a Catalunya), *fems* (usual a les Illes i al País Valencià), *brossa* (usual al Camp de Tarragona) i *deixalles* (altres indrets). Ara bé, el mot *basura* es pot traduir bastant bé quan té sentit recte (per exemple, en la frase *Vés a baixar les escombraries*). Però quan té sentit figurat i es col·loca en aposició, aquesta substitució pot quedar un xic forçada. Potser per això un cartell publicitari d'Iniciativa per Catalunya Verds de 1993-1994, escrit íntegrament en català, denunciava literalment els *contractes basura*⁷. Una altra mostra de la dificultat de trobar una traducció satisfactòria és el terme *infratelevisió*, proposta que va fer el Termcat per a denominar el que els espanyols anomenen *telebasura*.

En part, la dificultat de trobar una única forma per a aquest concepte rau

en la diversitat de mots de què disposem en català per a indicar les 'restes que genera una casa' (*escombraries*, *fems*, *brossa*, *deixalles*). Per als qui diuen *fems*, una bona solució per a traduir *telebasura*, *correo basura* i *comida basura* era, respectivament, *telefem*, *correo fem* i *menjar fem* (solucions usuals al País Valencià). Però aquesta opció és poc adequada per a aquells que entenen *fem* únicament com les 'matèries fecals d'animals'. D'altra banda, els qui diuen *escombraries* han optat per posar-hi *escombraria* o *escombraries*; així, es pot veure escrit *correo escombraria* i *teleescombraria*. L'argument principal d'aquesta opció és que, per als qui diuen *escombraria*, la paraula *brossa* significa exclusivament 'petita partícula que molesta, que dificulta el funcionament normal d'un mecanisme' (per exemple, es diu sobretot *Tinc una brossa a l'ull*: fa referència a una partícula petita que molesta). Per això, una expressió com *telebrossa* no seria prou clara. Finalment, els qui diuen *brossa* i no utilitzen la paraula *escombraries* en el seu llenguatge habitual prefereixen *brossa*, ja que solucions com *correo escombraria* o *teleescombraria* sonen feixugues⁸. Potser el terme amb més implantació que conté la forma *brossa* és *correo brossa*. Aquesta és la traducció de *junk mail* que dona el Cer-

1. Sovint es pot equiparar el *junk food* amb el *fast food*, traduït en català per *menjar ràpid*.
2. El nom tècnic en altres llengües és: *bono de alto rendimiento* en espanyol i *obligation à haut risque* en francès (almenys al Quebec).
3. En anglès *junk* s'empra en altres contextos. Així, en biologia molecular el terme *junk DNA* (o *selfish DNA*) designa genèricament les porcions de seqüències d'àcid desoxiribonucleic d'un cromosoma o genoma les funcions de les quals no s'han pogut esbrinar. Aquest significat no és el que tractem en aquest article. Semblantment, hi ha el *junk art*, una denominació creada en anglès durant els anys seixanta del segle XX que evoca l'art fet a partir de deixalles reaprofitades. El Termcat només recull aquesta denominació anglesa, però l'Oficina de la Llengua Francesa del Quebec proposa de dir-ne *sculpture de récupération* en francès.
4. Com a *aposició* s'entén, generalment, la col·locació de dos substantius seguits sense partícula d'enllaç enmig, de manera que el segon substantiu ocupa la posició d'un adjectiu, indicant 'que fa la funció de'. En serien exemples *home anunci* o *vagó restaurant*.
5. En l'expressió *correo paja*, el mot *paja* evoca allò que no té valor. En català el mot *palla* també té aquest sentit: *Molta cosa que diu aquest llibre és palla*. Fins i tot la frase feta *Destriar el gra de la palla* evoca aquest significat.
6. El francès tampoc no disposa d'una solució única. En aquesta llengua, dels *junk bonds* se'n diuen *obligations pourries* (a França) i *obligations de pacotille* (a Bèlgica). El *junk food* s'anomena *aliment-camelote* o *camelote alimentaire* (almenys al Quebec; en aquest país també s'ha fet circular la proposta *aliment vide*). El *junk sport* s'ha traduït per *sport bidon* (al Quebec). I del *junk mail* se'n diu *courriel-déchet* o bé *pourriel*, acrònim de *courriel* 'correu electrònic' i *pourri* 'podrit' (de fet, *courriel* ja és un acrònim de *courrier* 'correu' i *électronique* 'electrònic'). D'altra banda, el terme *junk DNA* s'ha traduït per *ADN égoïste*.
7. Aquesta solució s'explica perquè el mot *basura* va penetrar en català amb el seu sentit recte i durant el procés de normalització lingüística viscut en el segle XX s'ha intentat de bandejar-lo, potenciant les solucions genuïnes.
8. Cal precisar, però, que entre les persones que diuen *brossa*, la paraula *escombraire* 'personal que escombra el carrer' o 'persona que recull les escombraries' sí que és usual. Tampoc no sona estrany *brossaire* per al segon cas; però, com que s'havia de traduir el castellanisme *basurero*, es va introduir la paraula *escombraire* per mitjans com ara l'escola o la televisió.

catern⁹ i el *Recull de termes* de Softcatalà¹⁰, cosa que indica que té una certa extensió d'ús entre especialistes. A més, és corrent en els mitjans de comunicació (TV3 l'utilitza en els *Teletnotícies* (any 2003) i és la fórmula emprada en *El Periódico de Catalunya*¹¹).

A banda, aquestes no són les úniques possibilitats, ja que han circulat altres propostes, com l'icònic *menjar rampoina*. També es pot utilitzar el mot *porqueria*: hi ha qui fa servir *teleporqueria* –prou ben trobat– i *menjar porqueria*, i el Cercaterm tradueix l'espanyol *programa basura* per *programa porqueria*. També es pot sentir *periodisme deixalla* 'periodisme sensacionalista i poc rigorós'¹². Una altra solució és el sintagma preposicional *de pacotilla*, que veiem en el terme *mercat de pacotilla*, forma que enregistra el Cercaterm com a traducció de l'expressió espanyola *mercado basura*. El Cercaterm també recull l'expressió *cultura purrialla* pel que en espanyol s'anomena *cultura basura* (en anglès, *trash culture*; el mot *trash* significa justament 'escombraries'; la definició que dóna el Termcat per a aquest terme és senzillament 'cultura de poc valor').

Aquests són els resultats a partir d'una cerca a internet feta amb el cercador Google¹³:

Com es pot veure, el mot *escombraria* és preminent, però no d'una manera absoluta, ja que: (1) en el cas de *menjar* i *tele*, hi ha pràcticament els mateixos ítems amb *porqueria* que amb *escombraria/escombraries* (i, a més, en el cas de *tele* tant *fem/fems* com *brossa* gaudeixen de bona salut); (2) en el cas de *correu* hi ha molts més ítems de *correu brossa* que de *correu escombraria/escombraries* (això segurament s'explica perquè *correu brossa* és la proposta oficial del Termcat, perquè és la forma que dóna el *Recull de termes* de Softcatalà i perquè, com hem vist, alguns mitjans de comunicació de masses en català empenen aquesta solució). Només a *contracte* el mot *escombraria/escombraries* és realment preminent.

Quina pot ser la solució òptima per a traduir *junk* o *basura* en aposició? Amb les dades extretes d'internet, es fa difícil optar per una solució o una altra. Cal tenir present, a més, que hi ha dos elements que dificulten la consolidació d'una única forma. En primer lloc –ja ho hem vist–, la dispersió dialectal (quatre paraules diferents per al que en espanyol s'anomena *basura*). I, en segon lloc, el fet que el concepte de *junk* s'aplica a moltes coses (tipus de menjar, models televisius o tipus de

programes televisius, tipus de contractes i de feines, sistemes d'enviament de publicitat per correu electrònic, modalitats esportives, etc.).

Fent una síntesi de les dades obtingudes i analitzant el valor semàntic de cada expressió, sembla que la millor opció és oficialitzar i estendre les formes *escombraria* i *porqueria*, en peu d'igualtat. Així, tindríem *menjar escombraria* o *porqueria*; *contracte escombraria* o *porqueria*; *treball escombraria* o *porqueria*; *periodisme escombraria* o *porqueria*; *esport escombraria* o *porqueria*; *bons escombraria* o *porqueria*; *teleescombraria* o *teleporqueria*; etc. Aquesta solució és bona per als qui diuen *escombraries*; però també per als qui no fan servir aquest mot, ja que poden utilitzar *porqueria*, una paraula d'ús general. En canvi, les formes *deixalla/deixalles*, *brossa* i *fem/fems* no haurien d'usar-se amb aquest sentit figurat.

Només amb una excepció: per a l'enviament massiu i indiscriminat de publicitat, potser és millor usar *brossa*, per diversos motius. Primer, per l'assentament de què gaudeix l'expressió *correu brossa* (molt més usada que *correu escombraria*). I, segon, perquè, quan se'ns inunda una bústia física amb propaganda en paper, difícilment direm que aquella propaganda és *escombra-*

menjar escombraria: 164 ítems / *menjar escombraries*: 320 ítems
menjar brossa: 79 ítems
menjar fem: 30 ítems / *menjar fems*: 9 ítems
menjar deixalla: 6 ítems / *menjar deixalles*: 0 ítems
menjar porqueria: 436 ítems
menjar merda: 4 ítems
correu escombraria: 216 ítems / *correu escombraries*: 330 ítems
correu brossa: 90.000 ítems
correu fem: 50 ítems / *correu fems*: 27 ítems
correu deixalla: 13 ítems / *correu deixalles*: 0 ítems
correu porqueria: 2 ítems
correu merda: 2 ítems

contracte escombraria: 500 ítems / *contr. escombraries*: 33 ítems
contracte brossa: 2 ítems
contracte fem: 9 ítems / *contracte fems*: 0 ítems
contracte deixalla: 1 ítem / *contracte deixalles*: 0 ítems
contracte porqueria: 3 ítems
contracte merda: 0 ítems
tele escombraria: 300 ítems / *tele escombraries*: 340 ítems
tele brossa: 370 ítems
tele fem: 305 ítems (aprox.) / *tele fems*: 33 ítems
tele deixalla: 95 ítems / *tele deixalles*: 5 ítems
tele porqueria: 580 ítems
tele merda: 90 ítems¹⁴

9. Base de dades terminològica del Termcat, consultable a <<http://www.termcat.cat>>.

10. Vocabulari informàtic emprat en la traducció de programes informàtics en català, consultable a <<http://www.softcatala.org/projectes/eines/recull/recull.htm>>.

11. En *El Periódico de Catalunya* es pot explicar per l'ajustament de la llargada dels titulars. Aquest diari s'escriu primer en espanyol i després es tradueix al català. Qualsevol que hagi treballat en un diari sap que els titulars són textos complicats de gestionar, perquè es disposa de poc espai, i una paraula llarga pot comprometre una frase pensada com a titular. Si en un titular en espanyol s'escriu *correo basura*, la seva traducció en *correu brossa* ocupa, si fa no fa, el mateix espai; per tant, és una solució òptima per a un diari que té dues edicions lingüístiques. En canvi, traduir-ho per *correu escombraria* implica ocupar molt més espai que la versió en espanyol, i el titular en català potser no hi cabria.

12. Sentit en el programa *El Món a RAC1*, RAC1, 6-3-2006, en boca del seu presentador, Xavier Bosch. Tradicionalment també se n'havia dit *premsa groga*, perquè la premsa escrita sensacionalista solia publicar-se en paper esgrogueït.

13. Cerca feta el dia 12-12-2006. En el cas de *tele*, es compten plegats els casos d'escriptura separada, junta i amb guionet. No hi afegim *rampoina*, perquè n'hem trobat un sol cas (*menjar rampoina*, 1 ítem) en un portal sobre el món de l'esplai. Les xifres més altes són aproximades.

14. Generalment hom utilitza la forma de plural quan té sentit recte: *escombraries*, *fems*, *deixalles* (però no en el cas de *brossa*, sempre singular). Tanmateix, quan aquestes paraules s'empenen en aposició (o compostos), poden adoptar la forma de singular: *correu escombraria*, *telefem*, *periodisme deixalla* (tot i que també es pot dir *correu escombraries*, *telefems*, etc.). Això potser s'explica pel fet que ocorre en una aposició, on hom sol rebutjar la forma de plural.